

GAP BÖLGESİNDE KENTLEŞMEDEN DOĞAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ¹

PROBLEMS ARISING FROM URBANIZATION IN THE GAP REGION AND THE SOLUTIONS OF THESE PROBLEMS

Ahmet KAYAN²

ÖZ

GAP Türkiye'nin en önemli bölgesel kalkınma projelerinden birisidir. GAP çok amaçlı, çok sektörlü, çalışmaları bölgenin hem kırsal hem de kentsel alanıyla ilgili çok kapsamlı, entegre bir kalkınma projesidir. GAP uygulamalarıyla birlikte bölgede hem kent sayısında hem de kentli nüfus oranında önemli artış olmuştur. GAP Bölgesi 1980'li yıllardan itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Bölgenin hızlı kentleşme süreci diğer bölgelerimize göre daha hızlı, ani ve aşırı şekilde olmuştur. 1980 genel nüfus sayımında bölgede nüfusu 100.000'ni geçen ilçe sayısı 6 iken, 2010 ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) sonuçlarına göre nüfusu 100.000'ni geçen ilçe (merkez ilçeler dahil) sayısı 20 olmuştur. 1980 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 1.600.000 olan kentli nüfus 2010 ADNKS sonuçlarına göre 4.900.000'ni geçerek 5.000.000'na yaklaşmıştır. 1980-2010 tarihleri arasında yani son 30 yılda GAP Bölgesinde kentli nüfus 3 kattan fazla artış göstermiştir. Kentlerdeki ani ve aşırı nüfus artışı konut yetersizliği, gecekondu, imarlı arsa, altyapı eksikliği ve çevre sorunları gibi birçok kentsel sorunlara yol açmaktadır. Bölgenin büyük kentlerinde özellikle Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da 1. Sınıf tarımsal araziler konut ve sanayi yerleşimi için imara açılarak önemli çevre sorunlarına yol açmaktadır. Eğer bölgede kentsel sorunlarla ilgili şimdiden ciddi önlemler alınmazsa yakın gelecekte başta büyük kentler olmak üzere bölge kentleri içinden çıkılmaz sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. İşte bu çalışmanın amacı GAP Bölgesinde oluşan kentleşme sorunlarına dikkat çekmek ve bu konudaki çözüm önerilerini sunmaktır. Çalışmanın hacmi göz önünde bulundurularak, çalışma GAP Bölgesinde kentleşme sorunları ve çözüm önerileri konusu ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada son veriler (2010) kullanılarak yapılan yeni bir çalışma ile kentleşme konusundaki bilgilerin yenilenmesine ve konudaki çalışmalara az da olsa bir katkının sağlanmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi), kentleşme, konut, gecekondu, arsa, altyapı, çevre sorunlar

ABSTRACT

GAP is one of the most important regional development projects of Turkey. GAP is an integrated project, which is a multi-purpose, multi-sectoral and whose implementations are related to both rural and urban regions. Thanks to the implementations of GAP, there has been a considerable increase both in the number of cities and the rate of urban population in the region. The GAP region entered a process of rapid urbanization in the 1980s. The process of rapid urbanization in the GAP region seems to have been faster, more sudden and extreme than other regions. While the number of the districts in the region whose population exceeds 100.000 was 6 in the 1980 census, according to the results of 2010 ABPRS (Address Based Population Registration System) this number (including the central districts) was 20. The urban population, which was 1.600.000 in the general population census of 1980, came up to 5.000.000 exceeding 4.900.000 according to the results ABPRS. Between 1980 and 2010, the last 30 years, the urban population increased more than 3 times in the GAP Region. Sudden and excessive population growth in urban areas causes urban problems such as lack of housing, slums, building land, lack of infrastructure and environmental problems. In the big cities of the region, especially in Diyarbakır, Gaziantep and Şanlıurfa, 1st Class of agricultural land is allowed to be used for the placement of residency and industry and this leads to important environmental problems. If serious measures are not taken in advance on urban issues, the cities of the region, especially the major cities, will be faced with intractable problems in the near future. This study aims to draw attention to the problems of urbanization of the GAP Region and to provide solutions to this issue. Considering the volume of the study, the study is limited to the GAP Region, urbanization problems and solutions. In this study by using a recent study with latest data (2010) it is aimed to provide a contribution to the renewal of the urbanization data and to the other studies about this issue.

Key Words: GAP (Southeastern Anatolia Project), urbanization, housing, slums, land, infrastructure, environmental issues.

¹ Bu makale, yazarın "GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme ve Çevre Sorunları (Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği)" adlı yayınlanmamış doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Arş.Gör. Dr., Harran Üniversitesi İİBF/ Kamu Yönetimi Bölümü, akay6363@yahoo.com

Giriş

Kentleşme kavramı kent kavramı ile birlikte ele alınmakta, kent kavramının tanımı yapıldıktan sonra kentlerin bir veya birkaç yöndeki değişimi ve gelişimini anlatmak için kullanılmaktadır (Erkan, 2004: 23). Kent ile kentleşme arasındaki bu yakın ilişkiden dolayı kentleşme kavramını açıklamadan önce kısaca kent kavramının tanımlanmasında fayda vardır. Kentler genelde etrafındaki diğer yerleşim yerlerine göre daha çok nüfuslu ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır (Mills, 1972:3). Bu tanımda kenti belirlemede nüfus kriteri dikkate alınmıştır. Kenti tanımlamada nüfus kriterini Türkiye gibi Japonya, İngiltere, Tunus, Kanada ve Yunanistan da dikkate almaktadır (Jones, 1976: 4). Kentler, tarım dışı üretimin yapıldığı, hinterlandındaki tüm üretimin kontrol edildiği, belirli teknolojik gelişme seviyesine ulaşmış, nüfus bakımından homojen olmayan, heterojen olduğu halde nüfus bakımından bütünleşme düzeyine ulaşmış yerleşim yeri olarak tanımlanmıştır (Kıray, 2007: 28).

Ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren tarımsal alana traktörün girmesiyle kırsal alandan kentlere göç başlamıştır; bu tarihten sonra kentlerde (özellikle büyük kentlerde) konut, arsa, altyapı, işsizlik gibi kentsel sorunlar ortaya çıkmaya başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Ülkemizde kentleşme sorunlarıyla ilgili çalışmalar genelde ulusal düzeyde yapılmaktadır. Oysa bir sorun ne kadar çok temel bileşenlerine ayrılırsa, sorunun çözümü o kadar kolay ve gerçekçi olur. Bölge ya da il düzeyinde kentleşme sorunlarıyla ilgili çalışmalar ülkemizde yok denecek kadar azdır. Kentleşme sorunlarıyla ilgili çalışmalar ne kadar çok detaylanırsa kentleşme sorunlarının çözümü o kadar kolaylaşır ve isabetli olur. Bu yaklaşımdan hareketle bu çalışma GAP Bölgesinde kentleşme sorunları ve çözüm önerileri konusunda yapılmıştır.

Türkiye 1950’li yıllardan itibaren hızlı kentleşme sürecine girdiği halde GAP Bölgesi 1980’li yıllardan itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa’nın merkez nüfusu 1980-2010 tarihleri arasında 3-4 kat artış göstermiştir. Kentleşme açısından uzun bir zaman olmayan 30 (1980-2010) yıllık sürede kentlerin nüfusunun 3-4 kat artış göstermesi, kentlerde konut, arsa, altyapı, çevre, işsizlik ve sağlık gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Ekonomik ve sosyal olayların yanında 1980’li yıllarda bölgede ortaya çıkan terör olaylarının neden olduğu güvenlik endişesi ve baraj göllerinin yapılmasından dolayı toprakları su altında kalan köylü kesimi zorunlu olarak kentlere göç etmiştir. 1980’li yıllardan itibaren bölgede yaşanan zorunlu göç hem bölgede kentleşme sürecini çok hızlandırmıştır hem de bölgenin kentleşme sürecini diğer bölgelerden farklı kılmıştır. Bu şekilde kentlere hazırlıksız olarak göç etmek zorunda kalan kırsal kesim insanların karşılaştığı ilk sorunlar konut, arsa ve altyapı gibi sorunlar olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde zorunlu göç sonucu 3 binden fazla köy ve mezranın boşaldığı belirtilmektedir (Özer, 2000: 61). 1996’da Doğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde göçle ilgili yapılan bir araştırmada göç edenlerin % 51’nin can güvenliği, % 23’nün PKK’nın baskısından dolayı göç ettiği belirtilmiştir (Bilgili, Aydoğan, Güngör, 1996: 330).

Diğer bölgelerimizde kentlere göç eden insanların göç etmeden önce uzun veya kısa süreli bir hazırlık aşaması vardır. Oysa GAP Bölgesinde 1980’li yıllarda başlayan zorunlu göçün ne bir hazırlık aşaması ne de altyapısı vardır. Bu yönüyle de GAP Bölgesindeki hızlı kentleşme süreci diğer bölgelerimizden farklılık arz etmektedir. Kentleşme süreci bakımından GAP Bölgesini diğer bölgelerimizden farklı kılan bu tür gelişmeler de göz önünde bulundurularak bu bölgeye has kentleşme sorunları ve çözüm yolları anlatılmak istenmiştir. Çalışmada kısaca kentleşme hakkında bilgi verildikten sonra GAP Bölgesinde kentleşmeden doğan sorunlar anlatılmıştır. GAP Bölgesinde kentleşmeden doğan sorunlar konut, gecekondular, altyapı, arsa ve çevre sorunları olarak belirtilmiş, söz konusu sorunlar nedenleriyle birlikte anlatılmıştır. Bölgede kentleşmeden doğan sorunlar anlatıldıktan sonra sorunların çözüm yolları anlatılmış, çalışma sonuç ve değerlendirme kısmı ile bitirilmiştir.

Genel Olarak Kentleşme

Kentleşme genelde nüfusun kırsal alanda çözülmesi, kentlerde yoğunlaşması süreci olarak belirtilebilir. Kentleşme, dinamik özelliklere sahip olduğundan dar ve geniş anlamda tanımlanmıştır. Dar anlamda kentleşme, kentlerin nüfus ve sayı bakımından artışını ifade etmek için kullanılmaktadır (Erkan, 2004: 23). Ancak kentleşme sadece nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesi ve kentlerde

nüfusun yoğunlaşması olayı değildir. Kentleşme sadece nüfus kriterine göre tanımlanırsa eksik tanımlanmış olur. Bu nedenle kentleşmenin geniş anlamda tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Geniş anlamda kentleşmenin tanımında toplumun ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yönlerden değişimi dikkate alınmaktadır. Bu yönüyle kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye paralel olarak, kentlerin sayısının artması, mevcut kentlerin büyümesi, sosyal alanda örgütlenmenin gelişmesi, işbölümü ve uzmanlaşmanın artması, bireylerin davranış ve tutumlarında kentlere özgü değişikliğin olması, nüfusun kentlerde yoğunlaşması süreci olarak belirtilebilir (Keleş, 2010: 27). Geniş anlamda kentleşmenin tanımında dikkat çeken husus bireylerin tutum ve davranışlarında ve toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişikliğin olmasıdır.

Kentleşmeden doğan bazı sorunlar varsa da kentleşmeyi kırsal alandan üstün kılan bazı yönler de vardır. Söz konusu üstünlükler: - üretim maliyetlerinde düşüş ve gelirden artışı sağlayan uzmanlaşma, - tamamlayıcılık ilişkisi içinde olan işletmelerin tasarruflar dolayısıyla birbirine sağladığı yararlar, - farklı ekonomik etkinliklerde bulunan işletmelerin bir arada bulunmasının sağladığı yararlar, - kentlerde üretim faktörlerinin kolayca bulunması imkanı, - kentlerde eğitim, sağlık, eğlence gibi hizmetlere kolayca ulaşma olanağı veren sosyal imkanlar şeklinde belirtilmektedir (Goodall, 1972: 30-41).

Çözümü zor olan sorunlarına rağmen kentleşme ekonomik ve sosyal değişme ve gelişmenin aracıdır. Kentleşme olmadan sosyal değişme, sanayileşme, gelişme ve zenginleşme olmaz. Günümüzde kentleşme oranı yüksek olan ülkeler aynı zamanda ekonomik bakımından gelişmiş ve refah seviyesi yüksek olan ülkelerdir.

2. GAP Bölgesinde Kentleşmeden Doğan Sorunlar

Kentleşme belli bir plan, program ve düzen dahilinde gelişmezse çeşitli sorunlara neden olabilir. Kentsel nüfus çok hızlı bir şekilde artarsa ve nüfus artış hızına paralel konut, arsa ve altyapı üretilmezse söz konusu alanlarda ciddi kentleşme sorunları ortaya çıkabilir. Türkiye’de 1927’deki ilk genel nüfus sayımında GAP Bölgesinin (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) nüfusu 900.015, 1980 genel nüfus sayımında 3.567.630 kişi, 2010 ADNKS sonuçlarına göre 7.592.772 kişi olmuş ve bu süreçte bölgenin toplam nüfusu 8.5 kat kadar artış göstermiştir. Aynı tarihteki verilere göre 1927’de bölgede kentsel nüfus 247.736 kişi, 1980’de 1.662.222 kişi, 2010 yılında 4.981.124 kişi olmuştur. 1927’den 2010’na kadar geçen sürede yani 80 yıllık sürede GAP Bölgesinde kentsel nüfus 20 kattan fazla artış göstermiştir (DİE, 2000: 31-45, TÜİK, 2010: 2-4). Bölgede böyle hızlı kentsel nüfus artışı konut, altyapı ve arsa gibi birçok kentleşme sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.1. Konut Sorunu

İnsanın gündelik yaşamının önemli bir kısmının içinde geçtiği konutun birden çok tanımı yapılmıştır. Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde konut, insanların içinde yaşadığı ev, bina, mesken, apartman dairesi biçiminde tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr /12.11.2012). Herhangi bir aile veya aile üyelerinden bir ya da bir kaçının içinde yaşaması için yapılmış, insan yaşamı için gerekli olan dinlenme, uyuma, temizlik yapma, yemek pişirme gibi aktivitelerin yapıldığı, içinde banyosu, tuvaleti, mutfağı ve antre gibi bağımsız bölümleri olan bir çatı ve duvarlardan oluşan yaşam mekanı olarak tanımlanmıştır (Keleş, 1998: 89).

Konut, özel bir yaşam alanı olarak, içinde yaşayan insanları dış çevrenin istenilmeyen etkilerinden koruyan, insanlara özel yaşamın gizliliğini sağlayan, kamu kurumlarının konuta sağladığı elektrik, su, ulaşım gibi kolaylıklardan yararlanan, insanların içinde maddi ve manevi varlığını geliştirdiği özel yaşama alanı olarak tanımlanabilir (Geray, 1982: 2).

Konut kavramı genelde ev, daire, bina gibi insanların içine yerleştiği ve içinde yaşadığı mekan için kullanılmaktadır. Konut kavramı sadece içinde yaşanılan mekanı değil aynı zamanda çevre, hayat standardı, konuta götürülen kamu hizmetleri, toplum menfaati gibi anlamları da kapsamaktadır (İsbir, 1991: 55).

Burada birbirine karıştırılmaması gereken iki kavram konut talebi ve konut ihtiyacı kavramlarıdır. Konut talebi ailelerin sosyal konumu, ekonomik durumu ve geliri gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Konut talebinde konutun büyüklüğü, niteliği, kalitesi, ailelerin ekonomik durumu

ile konut edindirmek için yardımda bulunan kuruluşların yardımları (kredi) belirleyici olmaktadır (Keleş, 2010: 360).

Konut ihtiyacı ailelerin ödeme gücünden ve ekonomik imkanlarından bağımsız olarak barınmak için içinde yaşamaya ihtiyaç duyulan meskeni ifade etmektedir. Konut ihtiyacı nüfus artışından, eski konutların yıpranma, eskime ve çürüme gibi nedenlerle kullanılamaz hale gelmesinden, deprem gibi doğal afetlerden dolayı konutların yıkılması ve tahrip olmasından, kırsal kesimde uygulanan büyük sulama ve enerji projelerinin gerektirdiği arazinin kamulaştırılmasından dolayı yerlerinden olanların kentlere göç etmesi gibi nedenlerden ortaya çıkmaktadır (Keleş, 1984: 79)

Kentlerde konut açığının ortaya çıkmasının en önemli nedeni kentlerin nüfusunda meydana gelen artıştır. 1980'den itibaren GAP Bölgesinde hem ilçe sayısında (merkez ilçeler dahil) hem de ilçelerin nüfusunda önemli artış olmuştur. 1980 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgede nüfusu 100 bini geçen ilçe (merkez ilçeler) sayısı 6 (Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa) iken (DİE, 1980 : 26-39), 2010 ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) sonuçlarına göre bölgede nüfusu 100 bini geçen ilçe (Adıyaman, Kahta, Batman, Diyarbakır, Bismil, Ergani, Gaziantep, Nizip, Kilis, Mardin, Midyat, Nusaybin, Kızıltepe, Siirt, Şanlıurfa, Siverek, Suruç, Viranşehir, Cizre, Silopi) sayısı 20'ye çıkmıştır (TÜİK, 2010: 21-48). 1980-2010 tarihleri arasında hızlı kentleşme sürecinde GAP Bölgesinde nüfusu 100 binin üzerinde olan ilçelerin (merkez ilçeler) nüfusunda 3-4 kat artış olmuştur. 1980-2010 tarihleri arasında Adıyaman'ın (merkez ilçe) nüfusu 53 bin 219'dan 202 bin 75'e (4 kat), Batman merkezin nüfusu 86 bin 172'den 325 bin 020'ye (2 Kat), Diyarbakır merkezin nüfusu 235 bin 617'den 843 bin 460'a (3.5 kat), Gaziantep merkezin nüfusu 374 bin 290'dan 1 milyon 324 bin 520'ye (3.5 kat), Mardin merkezin nüfusu 19 bin 951'den 55 bin 615'e (3 kat), Siirt merkezin nüfusu 42 bin 921'den 127 bin 174'de (3 kat), Şanlıurfa merkez ilçenin nüfusu 147 bin 488'den 498 bin 111'e (3.5 kat) çıkararak aşırı artış göstermiştir (DİE, 1980: 2-6, TÜİK, 2010: 22). Bu verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde vilayet konumundaki ilçelerde son 30 yılda (1980-2010) 3-4 kat arasında nüfus artışı olmuştur. Büyük kentlerdeki bu aşırı nüfus artışı yüksek oranda konut ihtiyacına neden olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak GAP Bölgesinde konut üretiminde artış olmamıştır. 1984 ve 2000 yıllarında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından Türkiye'de her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısı ile ilgili yapılan araştırmada bölge ile ilgili çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre 1984'te Türkiye'de ortalama her 100 kişiye 12 konut düşerken GAP Bölgesinde ortalama her 100 kişiye 6.5 konut düşmektedir. Türkiye ile kıyaslamak için il bazında bakıldığında ortalama her 100 kişiye Adıyaman'da 7, Diyarbakır'da 8, Gaziantep'te 12, Mardin'de 7, Siirt'te 3, Şanlıurfa'da 9 konut düşmektedir. Bölgede her 100 kişiye ortalama 12 konutun düştüğü Gaziantep Türkiye ortalamasına eşit olmakla diğer iller arasında dikkat çekmektedir. 2000 yılı verilerine göre Türkiye'de ortalama her 100 kişiye 24 konut düşerken GAP Bölgesinde ortalama her 100 kişiye 13.7 konut düşmektedir. 2000 yılı verilerine göre bölgedeki iller arasında her 100 kişiye ortalama 22 konut düşen Gaziantep Türkiye ortalamasına yakın il konumundadır. İl bazında bakıldığında her 100 kişiye ortalama Gaziantep'te 22, Kilis'te 18, Diyarbakır'da 15, Adıyaman, Batman ve Mardin'de 12, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak'ta 11 konut düşmektedir (DİE, 2004: 64). 1984 ve 2000 yılı verileri birlikte değerlendirildiğinde hem 1984'te hem de 2000 yılında GAP Bölgesinde ortalama her 100 kişiye düşen konut sayısı Türkiye ortalamasının yarısı kadardır. Bu verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde konutun nüfusa göre niceliksel dağılımı Türkiye ortalamasına göre çok yetersizdir.

GAP Bölgesinde konut ihtiyacından dolayı kent imar planları yapıldıktan kısa süre sonra delinmekte, verilen konut inşaat ruhsatına aykırı yapılar yapılmaktadır. Diyarbakır'da 1996'te yapılan kent imar planında hektar başına 308 kişi olarak hesaplanan yoğunluk kısa süre sonra aynı imar planında yapılan değişikliklerle yoğun yapılaşma ve konut ihtiyacından dolayı bu sayı 1430 kişi/hektara çıkmış, yapı ruhsatı 2+1 ve 5+1 olarak alınan binaların kat yüksekliği filli olarak 7+1 ve 8+1 katlara çıkmıştır (Bağlı, Binici, 2005: 111). Bölgenin diğer metropol kentleri olan Gaziantep ve Şanlıurfa'da da benzer durum yaşanmaktadır.

2008 yılında Türkiye İnşaat Mühendisleri Odasının GAP Bölgesinde konut açığı ile ilgili yaptığı bir araştırmada 2000-2008 tarihleri arasında bölgede Adıyaman'da 25.254 konut, Diyarbakır'da 41.110 konut, Gaziantep'te 65.281 konut, Mardin'de 27.423 konut, Siirt'te 6.914 konut, Şanlıurfa'da 54.335 konut, Şırnak'ta 13.486 konut açığının olduğu tespit edilmiştir (TMMOB, 2008: 7). Bu araştırmanın sonuçlarına göre GAP Bölgesindeki illerde 2000-2008 tarihleri arasında toplam

231.803 konuta açığı vardır. Bölgede hala geniş aile tipinin egemen olduğu ve ortalama hanehalkı büyüklüğünün 6.5-7 kişi olduğu kabul edilirse yaklaşık 1.500 bin insanın konut ihtiyacı içinde olduğu söylenebilir.

Bütün bu verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesindeki kentlerde (özellikle büyük kentlerde) hem nüfus artışı hem de kırsal alandan kentlere gelen göçler nedeniyle yoğun konut ihtiyacı ve konut sorunu yaşandığı söylenebilir.

2.2. Gecekondu Sorunu

Gecekondu, kentlerde altyapısı yapılmış, planlı ve düzenli konutlardan satın almaya ekonomik gücü yeterli olmayan, toplumun yoksul ve dar gelirli kesiminin barınma ihtiyacını gidermek için kendi imkanlarıyla yaptıkları barınak türü olarak tanımlanmıştır (Şenyapılı, 1978: 85). Köyüne göre daha iyi yaşama imkanları ve daha fazla gelir elde etmek arzusuyla kentlere göç eden ailelerin karşılaştığı ilk sorun barınma sorunudur. Yoksulluk ve fakirlik yüzünden kırsal alandan kentlere göç eden aileler kentlerdeki planlı ve düzenli konutları satın alamadığından ya da kiralamadığından barınma ihtiyacını buldukları ucuz arsalar üzerine kendi imkanlarıyla standartlardan yoksun yaptıkları derme çatma konutlarla gidermeye çalışmaktadır. Mülkiyeti genelde kamuya ait ya da kentlerin kıyısında bulunan değersiz arsalar üzerine aile üyelerinin ve komşuların yardımıyla bir gece gibi kısa bir sürede yapılan dört duvar üstüne çatının çakılmasıyla görünürde tamamlanan barınak türü gecekondu olarak tanımlanmaktadır (Gökçe, 1976: 10).

1966 Tarih ve 775 Sayılı Gecekondu Kanununda gecekondu tanımı genişçe yapılmıştır. Söz konusu kanuna göre gecekondu “İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın kendilerine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde sahibinin rızası alınmaksızın yapılan izinsiz yapılar”(775/2) şeklinde tanımlanmıştır. Bu düzenlemeye; bina, imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere aykırı yapılmış yapılar ile mülkiyeti kamu ya da özel şahıslara ait olan arazi ve arsalar üzerinde yapılmış bina ya da diğer yapılar gecekondu olarak belirtilebilir (İsbir, Açma, 2005: 75).

Mülkiyeti kendisine ait olmayan arsa veya arazi üzerine, sahibinin rızası alınmadan izinsiz olarak yapılmış olan yapı veya binalar gecekondu olarak tanımlanmaktadır (Yasa, 1977: 35). Gecekondu kavramı genelde başkasının arsası üzerine, sahibinden izinsiz, imar kurallarına aykırı, bir gecede ya da çok kısa bir sürede yapılan genelde tek katlı, fen ve sağlık şartları yönünden içinde yaşamaya elverişli olmayan barınak türleri için kullanılmaktadır (Yörükkan, 2006: 55).

GAP Bölgesinde kentleşme söz konusu olunca Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi metropol kentler akla gelmektedir. 1980 genel nüfus sayımında bölgede kentsel nüfus 1.662.000 kişi olmasına karşılık, Diyarbakır (235.617), Gaziantep (374.290) ve Şanlıurfa'nın (147.488) merkez nüfusu 757.395 kişi olmuştur. 1980 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre bu üç kentten merkez nüfusu bölgedeki kentsel nüfusun % 47.17'sini oluşturmaktadır (DİE, 1980: 4). 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde kentsel nüfus 5.195.124 olmasına karşılık Diyarbakır (893.982), Gaziantep (1.370.127) ve Şanlıurfa merkezin nüfusu (498.876) 2.761.286 bin olmuştur. 2010 ADNKS sonuçlarına göre Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinin nüfusu GAP Bölgesindeki kentsel nüfusun % 53.14'nü oluşturmuştur (TÜİK, 2010: 28-44). Dolayısıyla bölgede kentsel nüfusun % 50'sinden fazlası bu üç büyük kentte toplanmıştır.

Hızlı kentleşme sürecinde bölgedeki kimi kentlerin nüfusu aşırı şekilde artmıştır. Örneğin, Diyarbakır'ın Kayapınar Beldesi (büyükşehir belediyesinin alt belediyesi) 1991'de belediyeleştiğinde 3 bin nüfusu vardı. 2000 yılında 68 bin olan Kayapınar'ın nüfusu 2011 yılında 150 bin civarında olduğu belirtilmektedir (<http://www.kayapinar.gov.tr/kayapinar-ilcesi/8.11.2011>). Bu verilerden anlaşıldığı gibi son 20 yılda Kayapınar'ın nüfusu 50 kat artış göstermiştir. Başka bir örnek vermek gerekirse; 1994'te Şanlıurfa'nın Karaköprü Beldesinde belediye teşkilat kurulduğunda 4 bin nüfusu vardı. 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, hızlı kentleşme sürecinde Karaköprü Beldesinin nüfusu 80 bini geçtiği belirtilmektedir (http://www.karakopru.bel.tr/news_detail/18.12.2011). Bu veriler son 15 yılda Karaköprü nüfusunun 20 kat arttığını göstermektedir. Bu kadar hızlı nüfus artışı elbette konut yetersizliği ve gecekonduların yapılmasına yol açar. Görüldüğü gibi GAP Bölgesinde kentsel nüfusun yükünü bu üç kent merkezi çekmektedir. Demografik, ekonomik ve sosyal özellikleri bakımından söz konusu bu büyük kentlerin

GAP Bölgesinde belli ağırlığı vardır. Bu nedenle Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'daki gecekondu bölgedeki gecekonduların geneli hakkında bilgi verebilecek niteliktedir. Metropol kent olmamasına rağmen birçok köyü ve Samsat ilçesi Atatürk Barajının göl aynası altında kaldığı için Adıyaman'daki gecekondu ve gecekondulaşma oranı hakkında da bilgi verilmiştir.

1980'li yıllardan itibaren ekonomik ve sosyal olaylardan, güvenlik nedenlerden ve Atatürk Barajının yapılmasından dolayı toprakları baraj suyu altında kalan köylü kesimi Adıyaman'ın merkezine göç etmiştir. Hem baraj yapımı hem de ekonomik ve sosyal nedenlerle kırsal alandan Adıyaman merkezine göç eden insanlar barınma ihtiyacını kent merkezindeki planlı ve düzenli, aynı zamanda kırsal alandan gelen insanlara göre pahalı olan konutları satın alarak ya da kiralayarak gideremediğinden konut ihtiyacını gecekondu ve kaçak konutlar yaparak gidermeye çalışmıştır (www.adiyaman.gov.tr/sosyal_hayat/10.12.2011). Adıyaman'da hala kerpiçten evlerin yapıldığı ve konut ihtiyacının bir kısmının bu yolla giderildiği belirtilmektedir. Tek katlı ve avlulu olan bu evlerin çoğunda tuvalet, mutfak, banyo ve antre gibi bağımsız bölümler bulunmamakta; nitelikleri itibarıyla bu konutlar gecekondu olarak değerlendirilebilmektedir.

2008 yılında Adıyaman'da yapılan bina sayımına göre kent merkezinde 5 katlı bina sayısı 1.200, 4 ve 2 katlı olan bina sayısı 8.924 olmak üzere toplam 10.124 bina bulunmaktadır. Aynı sayımda kerpiç veya topraktan yapılmış tek katlı bina sayısının 3.500 olduğu tespit edilmiştir (www.adiyaman.gov.tr/toplu_konut/20.12.2011). Tek katlı kerpiç veya topraktan yapılmış konutlar gecekondu sayıldığından 2008 yılındaki verilere göre Adıyaman'daki konutların en az üçte birinin gecekondu oluştugu belirtilebilir.

Diyarbakır'ın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Suriçi son derece düzensiz konutlar ve gecekonduyla dolmuş durumdadır. Diyarbakır'ın yeni yerleşim yerlerinden biri olan Bağlar semtinde düzensiz ve birbirine bitişik yüzlerce ev adeta üst üste binmiş durumdadır. Diyarbakır kent merkezindeki konutların % 75'inin iskan ruhsatının bulunmadığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 110-112).

1985-2005 tarihleri arasında Diyarbakır'a 300 bin civarında kişinin göç ettiği, göçle gelen bu insanların en az % 50'sinden fazlasının gecekondu ve kaçak yapılarda yaşadığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 120). Diyarbakır'da 1996'da yapılan kent imar planında 119.200 metre kare yeşil alan ve sosyal donatı yeri olarak bırakılan boş alan daha sonra planda yapılan değişikliklerle konut yapıla yapıla söz konusu alandan sadece 17.350 metre kare boş alan kalmıştır. İmar kanununda kişi başına 7 metre kare olarak hesaplanan yeşil alan Türkiye ortalaması kişi başına 5-6 metre kare iken, Diyarbakır'da kişi başına 2.14 metre kare alan ve 0.23 metre kare aktif yeşil alan düşerek Türkiye ortalamasının çok çok altındadır. İç içe girmiş, birbirine yapışık yüzlerce apartmanın içinde, herhangi bir yangın veya acil durumunda iki itfaiye erinin yan yana geçemeyeceği kadar dar olan sokaklar bırakılmış, kent en iyi imar planı ile dahi düzelemeyecek derecede tahrip olmuştur. Bu tür gelişmeler 1990'lı yıllarda aynı zamanda Diyarbakır'da kaçak yapılaşmanın önünün sonuna kadar açıldığını ve belediyenin denetim yapmadığını göstermektedir (Göktürk, 1996: 362-363).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki Bağlar Semti'nde Fatih, Muradiye, Kaynaratepe, 5 Nisan ve Körhat Mahalleleri'ndeki konutlardan hiçbirinin iskan ruhsatı yoktur. Yenişehir semtinde ise Aziziye, Cumhuriyet, Dicle, Ferit Köşkü ve Gürdoğan Mahalleleri'ndeki konutların iskan ruhsatı yoktur. Bu semtlerdeki konutların geneli gecekondu niteliğindedir. Diyarbakır'ın değişik semtlerinde 10 bin civarında gecekondu bulunduğ, kent nüfusunun yarısından fazlası gecekondu ve kaçak yapılarda yaşadığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 120).

Sanayisi, ihracatı ve ticaret hacmiyle Güneydoğu Anadolu bölgesindeki iller arasında cazibe merkezi olan Gaziantep'te ilk gecekondu kentnin güney doğusunda Düztepe, Ünalı ve Perlikaya semtlerinde, doğusunda Çıksoruk, 60. Yıl, Girne semtlerinde, kuzeybatı kısmında Hacıibaba, Cideresi, Karşıyaka semtlerinde 1980'li yıllarda yoğun olarak yapılmaya başlanmıştır (Özınan, 1997: 94)

Gaziantep Türkiye'nin Körfez ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerine ihracatın yapıldığı güney kısmındaki en işlek yolların kesişme noktasında ve batı ile doğu illerini birbirine bağlayan ana yolların kesişme kavşağında bulunmaktadır. Ayrıca GAP Bölgesindeki tarımsal ürünlerin toplama, işleme, pazarlama ve dağıtım işlevlerinin merkezi olma özelliğinden dolayı Gaziantep çevresinde ve bölgedeki diğer illerden göç almaya devam etmektedir. Bu nedenle Gaziantep'in kentleşme oranı

Türkiye'nin kentleşme oranından daha yüksektir. 2008 ADNKS sonuçlarına göre Türkiye'de kentleşme oranı ortalama % 74.96 iken Gaziantep'te kentleşme oranı % 87.47'dir (TÜİK, 2008: 45). Bu hızlı ve ani nüfus artışı Gaziantep'te gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmanın artmasına neden olmuştur.

Gaziantep'te günümüzde gecekondusu olan mahallelerin sayısı gecekondusu olmayan mahallelerin sayısından fazladır. Günümüzde Gaziantep'in batısında kalan semtler hariç diğer üç tarafı gecekondular ve kaçak yapılarla dolmuştur. Gaziantep'te gecekondusu olan ve olmayan mahalleleri belirtmek gerekirse; kentin güney kısmındaki Alibaba, Ünalı, Yavuzlar, Düztepe, Sacaklı, Nuripazarbaşı ve Hoşgör Mahalleleri, doğu kısmındaki Çıksoruk, Girne ve 60. Yıl Mahalleleri, kuzey kısmındaki Karşıyaka, Cinderesi, Yeşilova ve Hacıbaşa Mahalleleri gecekonduların yoğun olduğu semtlerdir. Buna karşılık planlı, düzenli ve iyi nitelikte olan konutların yer aldığı mahalleler kentin batı kısmındaki Kavaklık, Değirmişem, Fevzi Çakmak Bulvarı, İsmet Paşa Caddesi, Atatürk Bulvarı, Karagöz Caddesi, Hürriyet Caddesi, Gaziler Caddesi semtleri ya da mahalleleri olarak belirtilebilir (Özınan, 1997: 119-120). Dikkat edilirse Gaziantep'te gecekondusu olan mahalle ya da semtler 14 olarak belirtilirken, gecekondusu olmayan planlı ve düzenli konutların bulunduğu mahalle ya da semtler 8 olarak belirtilmiştir. Buna göre Gaziantep'te gecekondusu ya da kaçak yapılaşmanın olduğu semtler/mahalleler gecekondusu olmayan planlı ve düzenli konutların bulunduğu semtlerden/mahallelerden daha fazladır. Gaziantep'te 1980'li yıllardan itibaren sayısı hızla artan gecekondusu ve kaçak yapılarla kent nüfusunun en az % 40'ının yaşadığı belirtilmektedir (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2008: 103). 1981'te Gaziantep'te yeşil alanla ilgili yapılan bir araştırmada kent merkezinde kişi başına düşen yeşil alanın 1.92 metre kare olduğu belirtilmiştir (Eker, Ersoy, 1981: 153). 1981'den sonra Gaziantep'in aldığı yoğun göçten ve yoğun yapılaşmadan dolayı kentte kişi başına düşen yeşil alan miktarında büyük bir değişiklik olmamıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Şahinbey ve Şehit Kamil ilçe belediyeleri bulunmaktadır. 2008'de ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 700 bine ulaşan Şahinbey ilçesinde nüfusun üçte ikisinin imar dışı (gecekondusu, kaçak yapılaşma) konutlarda yaşadığı belirtilmektedir (www.sahinbey.gov.tr/genel_bilgiler/18.12.2012).

GAP'ın hayata geçmesiyle birlikte bölgede en çok göç alan illerden birisi de Şanlıurfa'dır. 1980 genel nüfus sayımında 200 bin olan Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 1990 genel sayımında 276 bin, 2000 nüfus genel sayımında 385 bin, 2008 ADNKS (adrese dayalı nüfus kayıt sistemi) sonuçlarına göre 472 bin olmuştur (TÜİK TRC2 2008: 36).

2010 ADNKS sonuçlarına göre merkez nüfusu 500 bini geçen Şanlıurfa'nın toplam nüfusu 1.663.371 kişi olmuştur (TÜİK, 2010: 51). Bu verilerden anlaşıldığı gibi son 30 yılda Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 2.5 katından daha fazla artış göstermiştir.

Bir kentteki konutların planlı ya da plansız olduğunu kısaca kentin konut durumunu en iyi bilenler kent plancıları, belediyelerin imar işleriyle uğraşan teknik personeli ve belediye başkan ve başkan yardımcılardır. Şanlıurfa'da bundan önceki dönemde iki kez üst üste belediye başkan yardımcılığı yapmış bir kamu görevlisiyle Şanlıurfa'daki konutlar üzerine yapılan bir röportajda, Şanlıurfa'daki konutların % 80'nin imar mevzuatına aykırı kaçak yapı ve gecekondulardan meydana geldiği belirtilmiştir (www.olay.com.tr/19.12.2008).

2007 yılında Şanlıurfa'daki gecekondularda yaşayan çocukların sağlık sorunlarıyla ilgili yapılan bir araştırmada kent nüfusunun üçte ikisinin gecekondularda yaşadığı belirtilmiştir. Aynı araştırmada 100 bin kişinin yaşadığı gecekondusu semtlerinde (Eyübiye, Yakubiye) tek bir çocuk parkının dahi bulunmadığı belirtilmiştir (www.milliyet.com.tr/1.11.2007).

Gaziantep'te olduğu gibi Şanlıurfa'da da kaçak yapılaşma ve gecekonduların bulunduğu semtler/mahalleler planlı ve düzenli konutların bulunduğu semtlerden/mahallelerden fazladır. Şanlıurfa'da Bahçelievler, Ahmet Erseven, Yenişehir ve Esentepe semtlerinde/mahallelerinde gecekondusu yoktur. Buna karşılık kentin kuzey batısında bulunan Bağlarbaşı, Devteyşi, Süleymaniye ve Sigorta semtleri/mahalleleri, güney-batısında bulunan Haleplibahçe, Yakubiye ve Haşimiye semtleri/mahalleleri, güney-doğusunda bulunan Eyübiye, Yeşildirek ve Sırrın semtleri/mahalleleri gecekondusu ve kaçak yapılarla dolmuş durumdadır. Dikkat edilirse Şanlıurfa'da gecekondusu olmayan semtler/mahalleler 5 olarak sayılırken, gecekondusu ve kaçak yapılaşmanın olduğu semtler 10 olarak sayılmıştır. Bu bilgiler Şanlıurfa'da gecekondusu ve kaçak yapılaşmanın olduğu semtlerin/mahallelerin

gecekondu ve kaçak yapılaşmanın olmadığı semtlerden/mahallelerden çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde her genel ve yerel seçimlerden önce bir genel imar affi beklentisi vardır. Siyasetçilerin özellikle genel seçimlerden önce yaptığı gecekondu af vaatleri gecekondu sahiplerini af beklentisine sokmaktadır. Popülist politikaların sonucu nerede ise her on yılda bir gecekondu affi çıkmıştır. Oy beklentileri nedeniyle gecekondulaşmanın ve kaçak yapılaşmanın görmezlikten gelinmesi, hazine arazilerin yağmalanmasına, çevrenin tahrip olmasına, kentsel ve kırsal alanların, ormanlık alanların ve kamunun ortak malı olan kıyıların haksız yere işgal edilmesine neden olmaktadır (Yıldız, 2008: 77).

İmar ya da gecekondu affi kanunları gecekondu oluşturan gecekondu olmaktan çıkarmamaktadır. Bu kanunlar imar dışı yapılara veya gecekondu tapu ya da tapu tahsis belgesini vermekle, kentsel toprakların yağmalanmasını önlemekte, toplumsal barışı zedelemekte ve yapının yanında kar kalmakta anlayışını yerleştirmekten başka bir işe yaramamaktadır (Keleş, 2010: 520). Her çıkan gecekondu affi kanunu Türkiye genelinde olduğu gibi GAP Bölgesinde de gecekondu sayısını artırmıştır.

Türkiye genelinde nasıl ki Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa ve Adana gibi metropol kentlerin nüfusunun yarısı gecekonduya yaşıyorsa (Keleş, 2010: 495), GAP Bölgesinde de Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi hızla büyüyen büyük kentlerde nüfusun yarısından fazlası gecekonduya yaşamaktadır.

2.3. Arsa Sorunu

Kırsal alandan kentlere göç eden insanların karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi de arsa temin etme sorunudur. Gelir yetersizliği, geçinememe, fakirlik gibi nedenlerden dolayı kentlere göç eden insanlar kentlerdeki planlı ve düzenli konutları satın alamadığından barınma ihtiyacını temin edecekleri arsada kendileri konut yaparak gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca büyüyen kentlerde kamu kurumlarının yerleşimi için de arsa gereklidir. Demografik nedenler ve kırsal alandan gelen göçlerle nüfusu artan kentlerde arsa fiyatları sürekli artış göstermektedir. Bu nedenlerden dolayı kentlerde arsa sorunu genelde iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi kamu kurumlarının yerleşimi için gerekli olan arsaları temin etmek, ikincisi talep karşısında arsa fiyatlarında meydana gelen sürekli artışı denetim altında tutmaktır. Ankara başkent ilan edildikten sonra kente gelen yoğun göçlerden dolayı arsa fiyatları kısa sürede astronomik bir şekilde artış göstermiştir. 1924-1969 yılları arasında Ankara'da fiyatlar genel seviyesi 14 kat artış gösterirken arsa fiyatları 1.144 kat artış göstermiştir (Aykaç, 1985: 260). Ülkemizde hızlı nüfus artışı ve kentlerin nüfusunun hızla artması arsa fiyatlarının spekülasyona açık olmasına yol açmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara nüfusunun gelen göçlerle hızlı artışı sırasında kısa sürede arsa fiyatlarının katlanarak arttığı belirtilmektedir. Ankara'nın Tunalı Hilmi semtinde 10 dönümlük arazisi olan bir vatandaşın arazisini 1.500 liraya sattıktan 6 ay sonra kardeşinin aynı nitelikteki arazisinin 10 bin liraya satıldığı belirtilmiştir (Yavuz, 1980: 16). Ayrıca arsaların belirli ellerde toplanması veya boş bekletilmesi arsa fiyatını yükselttiği gibi kentin gereksiz yere geniş alana yayılmasına da neden olmaktadır. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi hızlı büyüyen kentlerde aşırı talepten dolayı arsa fiyatları Ankara'daki gibi çok hızlı artmaktadır.

Ülkemizde hem 1982 Anayasası hem de belediye mevzuatına göre belediyelerin arsa üretmesi mümkündür. 1982 Anayasasının 35. maddesi mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı kullanılmayacağını belirtmiş, kamu yararından dolayı özel mülkiyete dolaylı olarak sınırlama getirilmiştir. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü düzenleyen Anayasasının 23. maddesi "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi düzenlemek amacıyla" yerleşme ve seyahat özgürlüğünün sınırlandırılabilirliğini belirtmiştir. 1982 Anayasasındaki bu düzenlemelerin arsa spekülasyonunu engellediği, planlı ve düzenli kentleşmeyi teşvik ettiği söylenebilir (Keleş, 2010: 538).

5393 Sayılı Belediye Kanununun 69. maddesine dayanılarak 29.09.2005 tarihinde çıkarılan "Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Yönetmelik" yasal olarak belediyelerin arsa üretebileceğini göstermektedir (Üçışık, 2006: 18). Bu düzenlemelerden anlaşıldığı gibi mevzuat bakımından belediyelerin arsa üretmesi konusunda her hangi bir engel bulunmamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi GAP Bölgesinde 1980'den sonra kentsel nüfus çok hızlı artmaktadır. 1980 – 2010 tarihleri arasında 100 binin üzerinde olan kentlerin nüfusu 3-4 kat artış göstermiştir. 1980'li yıllardan itibaren bölgede kentsel nüfus bu kadar çok hızlı artmasına rağmen GAP Bölgesindeki belediyelerin arsa üretmek ve stok etmek gibi bir çalışması yoktur.

Kimi kent bilimcileri kentlerdeki artık değerini iki şekilde dolaştığını belirtmektedir. Birincisi sanayi üretimi üzerinden gerçekleşir. İkincisi kentlerdeki mülk (gayrimenkul özellikle arsa) üzerinden yapılan spekülasyondan ve sabit sermaye yatırımlarının paraya çevrilmesinden gerçekleşir. Kentlerde asıl olan sanayi üretiminin gelişmesi ve artmasıdır. Sanayide oluşturulan ve gerçekleştirilen artık değerini azaldığı yerlerde spekülasyon, emlak alım satımında (özellikle arsa) artar. Arzulanan bir durum da olsa kentlerde böyle bir durumda ikinci devre (sanayi dışı üretim) birinci devrenin (sanayi üretimi) yerini alır (Lefebvre, 1991: 220-235). İşte GAP Bölgesindeki kentlerde sanayileşme gelişmediği için böyle bir durum yaşanmakta ve arsa fiyatları kısa sürede katlanarak artmaktadır.

Arsa sorunuyla ilgili önemli bir konu da kentlerin merkezindeki arsaların spekülatif amaçlı boş bekletilmesidir. Arsa spekülatörleri herhangi bir masraf ve çaba sarf etmeksizin sırf arsa değerindeki artıştan dolayı çok büyük oranda kazanç sağlamakta, konut maliyetinde önemli artışlara neden olmakta, belediyelere ek masraf getirmekte ve konut sorununun çözümüne engel olmaktadır. Kentlerde ana caddeler üzerinde yapılan dairelerin maliyetinin % 60'nın arsa payı oluşturduğu belirtilmektedir (Aykaç, 1985: 261). Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da merkezi caddelerdeki arsaların m² fiyatı son yıllarda 150-250 lira arasında değiştiği belirtilmektedir. Diyarbakır'da arsa spekülasyonculuğundan dolayı son beş yılda arsa fiyatlarının 50 kat artış gösterdiği belirtilmektedir. (http://www.sabah.com.tr/diyarbakirda_arsa_fiyatlari_cildirdi/12.12.2012). Oysa son beş yılda mal ve hizmetlerin fiyatında önemli artışlar olmamıştır. Gaziantep'te kent merkezinde yeterli arsa olmadığı için arsa fiyatlarının sürekli artış gösterdiği, hatta bir yılda bile kent merkezindeki arsaların fiyatı % 100 arttığı belirtilmektedir (<http://www.telgraf.net/gaziantep-te-arsa-fiyatları-tavan-yaptı/13.12.2012>). Şanlıurfa'da kent merkezinde imarlı arsa kalmadığı için arsa ve konut fiyatlarının sürekli arttığı, bazı semtlerde daire fiyatları 1 milyona çıkararak Şanlıurfa'nın arsa ve daire fiyatları konusunda İstanbul'la yarıştığı, hatta bazı semtlerde daire fiyatlarının İstanbul'u geçtiği belirtilmektedir (http://emlak.kanald.com.tr/Sanlıurfada_imarli_arsa_kalmadı/11.12.2012). Arsaların böyle aşırı fiyatı hem konut maliyetini artırmakta hem de konut ihtiyacının giderilmesini engellemektedir.

GAP'a benzer bir bölgesel kalkınma projesinin uygulandığı Çukurova Bölgesi'nde Adana, Mersin ve Tarsus'ta birinci sınıf tarım arazisi konut ve sanayi kuruluşlarının yapımı için imara açılmıştır (Görmez, 1991: 38). Çukurova Bölgesi'ne benzer bir uygulama da GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'daki tarımsal arazilerin imara açılmasıyla yaşanmaktadır. 1990'dan sonra Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Batman'da yerleşime açılan yerler genelde verimli birinci sınıf tarım arazidir. Diyarbakır'da 1990'lı yıllarda yerleşime açılan Dicle Kent, Kayapınar, Peyas, Gaziler ve Kantar Semtleri en verimli tarımsal arazi üzerine kurulmuştur (Bağlı, Binici, 2005: 93). Bölgede tarım toprakları sadece konut alanları için kullanılmamaktadır. Aynı zamanda organize sanayi bölgelerinin önemli bir kısmı tarım toprakları üzerine kurulmaktadır. Diyarbakır'da sanayi kuruluşlarının % 60'ı, Gaziantep'te sanayi kuruluşlarının % 90'nın verimli tarım arazileri üzerine kurulmuştur (Keleş, 1997: 87). GAP Bölgesinde ne yazık ki tarımsal araziler konut ve sanayi kuruluşları için kullanılmaya devam edilmektedir.

2.4. Altyapı Sorunu

Altyapı sorunları kentlerde genelde kanalizasyonun olmaması veya yetersiz olması, atık ve yağmur sularının bertaraf edilmesi için ızgara sisteminin kurulmamış olması ya da yetersiz olması, caddelerin, sakakların yapıları ve yeterli genişlikte olmaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yetersiz kanalizasyon sistemi, açıktan akan lağım suları, ızgara sistemi olmadığı için yağmur sularıyla kapanan yollar ve sokaklar bütün büyük kentlerimizde olduğu gibi GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi metropol kentlerimizde de başlıca önemli altyapı sorunlarıdır.

Kentlerde çöpler, sanayi atıkları, tıbbi atıklar, evsel atıklar gibi katı atıklar da altyapı hizmetleri arasında belirtilmektedir. 1980'li yıllardan itibaren GAP Bölgesindeki büyük kentler bölgenin ekonomik, sosyal ve zorunlu şartlarından (terör olayları, baraj göllerinin yapımından dolayı

arazisi su altında kalan köylüler) dolayı kırsal alandan çok göç almıştır. Bölgede kısa sürede nüfusu üç-dört kat artış gösteren büyük kentlerin alt yapısı kent halkının ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren kırsal alandan aldığı fazla göçlerle nüfusu üç-dört kat artış gösteren Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre kentin fiziki altyapısının kent nüfusunun ancak üçte birine hizmet verebilecek durumda olduğu belirtilmiştir (MMOB, 2000: 77).

Altyapı sorunları kent içi ulaşımı ve trafik akışını olumsuz etkilediği gibi halk sağlığını da ciddi anlamda tehdit ederek çeşitli salgın hastalıklara neden olabilir. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin altyapı sorunları gün geçtikçe artmaktadır. 1990'lı yıllarda Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre en iyimser tahminle kentin kanalizasyon sisteminin kent nüfusunun ancak % 50'sinin ihtiyacını karşılayabilecek yeterlilikte olduğu belirtilmiştir (Göktürk, 1996: 363).

Altyapı hizmetleri pahalı hizmetlerdir ve açıktan görünmediği için kısa sürede siyasetçilere rant getirmedeğinden belediye başkanları altyapı hizmetlerine yatırım yapmaktan çekinmektedir. Değişik nedenlerle kentlerin geniş alana yayılması altyapı hizmetlerini daha da pahalı hale getirmektedir. 3.7.2005 tarihinde çıkarılan 2516 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunuyla büyükşehir belediyesi statüsünde olan kentlerin sınırları daha da genişlemiştir. Son düzenleme ile Büyükşehir Belediyelerinin sınırları genişlediğinden Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin 125.600 hektarlık alana hizmet götürmek mecburiyetinde olduğu belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 112). Bölgenin diğer metropol kentleri olan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 150 bin hektarlık alana, Şanlıurfa 90 bin hektarlık alana yayılmış durumdadır.

Kısa sürede nüfusun büyük kentlere göç ederek buralarda birikmesi, kırsal alandaki yoksulluk ve gizli işsizliğin büyük kentlere taşınmasına neden olmaktadır. Bu tür durumlarda büyük kentlerde gecekondular ve kaçak yapılaşma gelişmektedir (Keleş, 1997: 82). GAP Bölgesinde başta büyük kentler olmak üzere nüfusu kısa sürede çok hızlı artan tüm kentlerde bu nitelikte yapılaşma gelişmektedir.

Şanlıurfa'nın Bozova, Hilvan ve Akçakale ilçelerinin çoğu semtlerinde hala kanalizasyon sistemi yoktur. Akçakale Belediye Başkanının 2011'de verdiği bilgiye göre toplam 3.500 metre uzunluğunda olan kentin kanalizasyon yapımının 2011 yılının sonunda bitirileceği belirtilmiştir (<http://www.akcakale.bel.tr/18.03.2011>). TÜİK'in 2010 ADNKS nüfus verilerine göre GAP Bölgesinde 80 ilçe belediyesi ile birlikte toplam 195 belediye bulunmaktadır. İlçe belediyelerinde altyapı hizmetleri yeterli değilken diğer belediyelerde altyapı hizmetlerinin çok daha kötü durumda olduğunu tahmin etmek hiç de güç değildir.

2.5. Çevre Sorunları

GAP Bölgesinde binlerce yıldır kuru tarım yapılmakta, Fırat ve Dicle nehirlerinin boylarında yaşayan balık, kuş ve hayvan türleri ile bölgenin yarı çöl iklimine uyum sağlayan endemik bitkilerin (dünyada az bulunan belli bölgelere has bitkiler) doğal yaşama alanı bulunmaktadır. GAP uygulamalarından dolayı bölgede sulu tarıma geçmekle birlikte söz konusu balık, kuş ve hayvan türleri ile endemik bitkilerin doğal yaşama alanı yok olmakta ve yeni türler ortaya çıkmaktadır. Barajlar dolayısıyla bölgede su altında kalan 200 bin hektar civarında arazide göl aynası oluşmakta ve bu göl aynalarında eski canlı türleri yok olmakta, yeni canlı türleri ortaya çıkmaktadır. Bu tür sorunlarla ilgili önlem alınmazsa yakın gelecekte bölgede ciddi çevre sorunları ortaya çıkacaktır.

Hızlı, plansız ve düzensiz kentleşme konut ve arsa sorunlarına neden olduğu gibi birçok çevre sorunlarına da sebep olmaktadır. Kentlerdeki çöplerin, sanayi atıkların, tıbbi atıkların, petrol atıkların kısaca katı atıkların uzaklaştırılması, denizlerin, nehirlerin, göllerin havanın ve toprağın kirletilmemesi için gerekli önlemlerin alınması, yağmur ve atık sularının zararsız hale getirilerek (arıtılarak) alıcı ortama bırakılması belediyeleri ilgilendiren çevre sorunlarının başında gelmektedir (Aykaç, 1985 : 263).

Çağımızda kentleşme, sanayileşme ve turizm gibi gelişmelerin çevre sorunlarına yol açan etmenler olduğu belirtilmektedir. Hızlı kentleşme ile birlikte doğal, tarihsel ve kültürel varlıklar tahrip edildiği için değişik çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Genel olarak çevre sorunları havada, suda ve toprakta meydana gelen kirlilik ve bu kirliliğin insan sağlığını tehdit etmesi şeklinde belirtilebilir (Görmez, 2003: 17).

Düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde kışın ısınmak için kullanılan düşük kaliteli kömür ve diğer yakıt türleri çevre sorunlarından hava kirliliğine yol açmaktadır. Havada ve toprakta meydana getirdiği kirlilik ve tahripten dolayı kentlerde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma gibi plansız yapılaşma çevre sorunları arasında sayılmaktadır (Görmez, 1991: 39).

1998-2003 tarihleri arasında Türkiye Çevre Vakfının yaptığı bir araştırmaya göre Adıyaman, Diyarbakır ve Gaziantep'te kış aylarında hava kirliliğinin arttığı, bu illerdeki hava kirliliğinin Türkiye'deki ortalama hava kirliliğinin çok üstünde olduğu belirtilmiştir (TÇV, 2003: 47). GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin yarısından çoğunu oluşturan gecekondu semtlerinde yoksul ve dar gelirli aileler kışın ısınmak için çok düşük kalitede kömür kullandıklarından sobalardan çıkan duman ve gazlar o yörede yaşayan insanların sağlığını tehdit eden ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

GAP Bölgesinde yapılan barajlarda su tutulması, akarsuyun kalitesini bozduğu gibi, sulama faaliyetleri sonucu tarımda verimi artırmak amacıyla kullanılan ilaçlar, su ile canlılara geçmesi muhtemel olan hastalıkların ortaya çıkması önemli çevre sorunları olarak belirtilmektedir (TÇV, 2003: 134).

Projenin uygulanmasından dolayı GAP Bölgesinde toprakta, havada ve suda meydana gelen kirlilikten dolayı ortaya çıkan çevre sorunları genel olarak şöyle belirtilebilir: - Bölgedeki büyük kentlerin çevresindeki tarım arazisi hem konut yapımında hem de sanayi kuruluşlarında yapımında amaç dışı kullanılarak tarım toprağı kirlenmektedir. - Büyük kentlerin çevresindeki gecekondu ve kaçak yapılarda kışın ısınmak için düşük kaliteli kömür kullanılarak sobalardan çıkan karbondioksit (CO₂) ve diğer gazlar havanın kirlenmesine sebep olmaktadır. - Sulama için barajlarda suyun tutulması suyun kalitesini bozmakta, barajların göl aynası altında kalan alanlardaki kuru tarım ve yarı çöl iklimine ait bitki ve canlı türleri yok olmakta, sulama faaliyetleri sonucu kullanılan ilaçlar suya karışarak insanların ve diğer canlıların sağlığını tehdit eden ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

3. GAP Bölgesinde Kentleşmeden Doğan Sorunların Çözüm Yolları

Sanayi devriminden sonra ekonomik ve sosyal gelişme ve değişimin yolu kentleşme ve sanayileşmek geçmektedir. Günümüzde kentleşme modern toplumların olmazsa olmaz şartı, toplumların ekonomik ve sosyal gelişme ve değişimin temel aracıdır. Zira sanayileşmiş, refah seviyesi yüksek olan modern ülkeler aynı zamanda kentleşme düzeyi de yüksek olan ülkelerdir. Ancak kentleşme belli bir plan, program ve düzen doğrultusunda gelişmezse birçok soruna neden olabilir. Söz konusu sorunların çözümü için zamanında önlem alınmazsa bir süre sonra ilgili sorunlar çözülemez duruma gelebilir. İkinci Dünya Savaşından sonra ülkemizde ortaya çıkan kentleşme sorunları zamanında çözülmediği için günümüzde birçok büyük kentimizin konut, arsa, altyapı, ulaşım ve trafik gibi sorunları çözülemez duruma gelmiştir. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin sorunları tehlike sinyalleri vermeye başlamış, söz konusu kentlerin sorunları ülkemizdeki diğer metropol kentlerin sorunlarından farksız hale gelmiştir. Diyarbakır'ın en eski yerleşim yeri ve kent merkezi olan Suriçi'nin kaçak yapı ve gecekonduyla tahrip olduğu ve en iyi imar ıslah planı ile dahi düzelemeyecek duruma geldiği belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005:111-120). Bölgenin en büyük ticaret ve sanayi merkezi olan Gaziantep'in merkezinde birçok ana cadde tek araçlık gidiş ve gelişi kadar dardır ve kentin trafik akışını sağlamayacak duruma gelmiştir. Bölgenin diğer bir metropol kenti olan Şanlıurfa'da kentleşmenin gelişim Diyarbakır ve Gaziantep'ten hiç de farklı değildir. Bölgede kentleşme sorunlarıyla ilgili önlemler şimdiden alınmazsa yakın gelecekte bölgedeki büyük kentlerin merkezi yaşanılmaz duruma gelecektir. İşte bu çalışmanın bir amacı da bu tür sorunlara dikkat çekmektir.

3.1. Konut Sorununun Çözüm Yolları

Kentlerde konut sorunu ya da yetersizliği genelde kentlerdeki nüfus artışından dolayı ortaya çıkmaktadır. Kentlerde nüfus artışı bir yandan ölümlerle doğumlar arasındaki farkın doğumlar lehine olmasından, diğer yandan kırsal alandan kentlere gelen göçlerle artmaktadır. GAP Bölgesindeki kentlerde nüfus artışı hem ölümlerle doğumlar arasındaki farkın doğumlar lehine olmasından hem de kırsal alandan kentlere gelen göçlerle artmaktadır. Yukarıdaki istatistiki verilerden anlaşıldığı gibi 1980'de 1.666 bin olan kentli nüfus 2010 yılında 4.982 bine çıkarak (DİE, 1980: 4) 3 kattan fazla artış göstermiştir. Bu verilere göre son 30 yılda bölgede kentsel nüfus artış hızı ortalama % 10 gibi çok

yüksek bir seyir izlemiştir. Bu nedenle bölgedeki konut ihtiyacı ya da konut açığı diğer bölgelerimizden daha fazladır.

1980 genel nüfus sayımı sonucuna göre GAP Bölgesinde % 36.5 olan kentleşme oranı 1990 genel nüfus sayımı sonucuna göre % 53.5, 2000 yılı genel nüfus sayımında % 56.0 olmuştur (Keleş, 2010: 64). 2000 yılından sonra da bölgede kentsel nüfus ve kentleşme oranı artmaya devam ederek 2010 ADNKS sonuçlarına göre kentleşme oranı % 66'ya çıkmıştır (TÜİK, 2010: 21-48).

Bölgede kentsel nüfus artışı ve kentleşme oranındaki gelişmeye paralel olarak konut üretiminde artış olmamıştır. Yukarıda tablo 1'de gösterildiği gibi 1984'te Türkiye'de her 100 kişiye ortalama 12 konut düşerken GAP Bölgesinde her 100 kişiye ortalama 6.5 konut düşmektedir. 2000 yılında Türkiye genelinde her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısı 24'e yükselirken, GAP Bölgesinde her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısı 13.5'e yükselmiştir (DİE, 2004: 64). Görüldüğü gibi 1980'de GAP Bölgesinde her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısı Türkiye'de her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısının yarısı kadar iken 2000 yılında da bölgede her 100 kişiye düşen konut sayısı Türkiye'de her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısının yarısı kadardır. Dolayısıyla bölgede kentlerde meydana gelen nüfus artışına paralel konut üretiminde artışın olmadığı söylenebilir.

Konut ihtiyacını gidermenin ve konut dar boğazını aşmanın etkili yollarından birisi de konut kooperatifleri aracılığıyla konut üretmektir. Ancak bu konuda da GAP Bölgesi konut kooperatiflerinin sayısı bakımından Türkiye ortalamasının çok gerisindedir. GAP Bölgesinde konut kooperatiflerinin sayısı diğer bölgelere göre çok azdır. GAP Bölgesinde etkin olan konut kooperatifleri Türkiye'deki etkin konut kooperatiflerin sadece % 2'sini oluşturmaktadır (Alkan, 1998: 144). Alan bakımından GAP Bölgesi Türkiye'nin % 9.7'sini oluşturmaktadır. 2010 ADNKS sonuçlarına göre bölgenin nüfusu 7.500 bini geçerek Türkiye toplam nüfusunun % 10'undan biraz daha fazlasını oluşturmaktadır. Bu sonuçlara göre konut kooperatifleri aracılığıyla konut ihtiyacının giderilmesi nüfusa orantılandığında mevcut konut kooperatiflerin bölgedeki konut ihtiyacı gidermede yetersiz oldukları ortadadır. Nüfusu hızla artan, kent nüfusu ve kent sayısı sürekli artış gösteren GAP Bölgesinde konut ihtiyacının giderilmesinde konut kooperatifleri çok önemli rol oynayabilir. Ama bölgedeki konut kooperatiflerinin sayısı konut kooperatiflerinin konut ihtiyacının giderilmesinde etkin olmadığını göstermektedir.

Kooperatifler üye sayısının çokluğundan ve yasaların sağladığı bazı kolaylıklardan dolayı ucuza hem arsa hem de yapı malzemesi alabildikleri için bireysel konut yapımından çok düşük maliyetle konut elde edebilmekte, dar gelirli vatandaşların konut sahibi olmasında büyük kolaylıklar sağlayabilmektedir. Konut kooperatiflerin teşvik edilmesi kooperatiflere sağlanacak düşük faizli krediler ve ucuz arsa temini ile sağlanabilir. Bölgede konut kooperatiflerinin sayısının artırılmasıyla konut ihtiyacı giderilebileceği gibi geçekundu ve çarpık kentleşmenin önüne de geçilebilir. Kooperatiflere ucuz arsa sağlamada en büyük görev belediyelere düşmektedir. Bölge belediyeleri konut kooperatiflerine öncelikli olarak arsa tahsis etmek, yapı ruhsatı ve iskan ruhsatı vermede kolaylık sağlamak ve konut kooperatiflerine verilen arsalarla alt yapı hizmetlerini öncelikle götürmekle konut kooperatiflerinin sayısını artırabilirler. GAP Bölgesindeki kooperatiflerin sayısına bakılınca bölge belediyelerinin konut kooperatiflerine yardımcı olmadığı görülmektedir. Gerçi konut kooperatiflerindeki yolsuzluklar ve taahhütlerin zamanında yerine getirilmemesinin de konut kooperatiflerinin gelişmemesinde etkisinin olduğunu belirtmek gerekir.

Konut ihtiyacını gidermenin etkili yollarından birisi de toplu konut üretmek ve toplu konut üretimini teşvik etmektir. Ülkemizde mevzuat toplu konut üretimi ve toplu konut üretimini teşvik etmek için uygundur. 1982 Anayasasının 57. Maddesinde (konut hakkı) "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca tolu konut teşebbüslerini destekler" düzenlemesi yapılarak devletin toplu konut üretimini ve toplu konut teşebbüslerini destekleyeceği belirtilmektedir. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu da toplu konut üretimini teşvik etmektedir. Ayrıca memur ve diğer kamu çalışanlarının konut sahibi olabilmeleri için sosyal güvenlik kanunlarında bazı kanunlarla yapılan değişikliklerle de toplu konut üretimi teşvik edilmiştir. Mevzuattaki bu düzenlemelere ve teşviklere rağmen GAP Bölgesinde toplu konut üretimini yapan tek resmi kuruluş TOKİ'dir. Ancak TOKİ Türkiye çapında toplam konut ihtiyacının sadece % 10'unu karşıladığına göre GAP Bölgesinde talebe bağlı olarak (bölgede TOKİ konutlarına olan talep diğer bölgelere göre daha düşüktür) daha az oranda konut ürettiği söylenebilir.

Kaldı ki TOKİ'nin ürettiği tek tip konutlar bölgenin geniş aile yapısına ve sosyal koşullarına uymamaktadır. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyükşehir belediyelerin yaptığı bazı münferit konut yapımlarının söz konusu belediye başkanlarının şahsi inisiyatiflerini kullanarak yaptıkları çalışmalar olarak değerlendirilmelidir. Zira bu belediyelerin ve bölgedeki diğer belediyelerin bünyesinde düzenli konut üretimi ile ilgili ne çalışma ne de kuruluş bulunmamaktadır. Bu nedenle bölgede bazı büyükşehir belediyelerin zaman zaman yaptığı konutlar belediyelerin düzenli konut ürettiği anlamına gelmemelidir.

Konut ve gecekonduların sorununun çözümü için üzerinde durulması gereken konulardan birisi de kentsel dönüşüm projeleridir. Kentsel dönüşüm projeleri 20. yüzyılda ortaya çıkmış, İkinci Dünya Savaşında Avrupa'da yıkılıp yakılan kentlerin yenilenmesi için kullanılan bir yenilenme yöntemidir. Geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde ise daha çok gecekonduların yıkılarak yerine planlı ve düzenli konutların yapılması için uygulanmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri sadece gecekonduların alanların ıslahı için kullanılmamakla birlikte genelde bu bölgelerde uygulanmaktadır. Gecekonduların bölgelerinde kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması ile bu bölgelerde ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara çözüm getirebilir ve buralardaki sosyal hayata canlılık katabilir (İsbir, 1991: 89).

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı alanda daha çok kişiye fayda sağlaması ve kamunun menfaatinin ön planda olması için bu projelerin belli bir plan ve program kapsamında yapılması gerekir. Gelişmiş ülkelerde kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasıyla, gelişmekte olan ülkelerdeki gecekondulara benzeyen yoksulluk (slum) yuvaları ortadan kaldırılır, projenin uygulandığı kent merkezindeki yerel yönetim birimi ekonomik yönden güçlendirilir. Böylece kentin yenilenmeye ihtiyaç duyulan, yıkılan, yıpranan, terk edilen alanlarında, canlanma ve yenilenme durumu hayata geçmiş olur (Keleş, 2010:430).

Gecekondular genelde konut yetersizliğinden ya da konut sorunundan kaynaklandığı için konut sorununun çözülmesiyle gecekonduların sorunları da çözüleceği için burada ayrıca gecekonduların sorunu konusunda üzerinde durulmamıştır.

3.2. Arsa Sorununun Çözüm Yolları

Planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesinin önemli araçlarından birisi de altyapısı yapılmış, imarlı arsanın temin edilmesidir. Sanayi devrimi ile birlikte sanayi kuruluşlarında iş bulmak için kentlere gelen insanların hem barınma ihtiyacının giderilmesi hem de büyüyen kentlerde kamu hizmetlerinin sunumu için kamu kuruluşlarının üstüne kurulması ihtiyacından dolayı arsalar talep artmıştır. Artan talebe bağlı olarak fiyatları sürekli artan arsalar planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesi için sorun olmaya başlamıştır. Ülkeler planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesini sağlamak, arsa fiyatlarının aşırı derecede yükselmesini önlemek, arsanın konut maliyeti içinde değerinin fazla olmamasını sağlamak, arsa spekülasyonunu önlemek için arsa sorunuyla değişik yollardan mücadele etmektedir.

Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra kent imarı için açılan uluslararası yarışmayı kazanan Hermann JANSEN hazırladığı raporda, arsa spekülasyonu önlemediğinde ve Ankara'nın imar faaliyetleri kuvvetli bir idarenin elinde toplandığında, başarılı bir kent imar planının uygulanabileceğini belirtmiştir (Yavuz, Keleş, Geray, 1978: 517). Ama söz konusu raporda belirtilen hedeflere ulaşamamıştır. Bunun en önemli nedeni menfaati zedelenen yöneticilerin Jansen'nin imar planını uygulamak istememesidir. Zamanın Ankara valisi Nevzat TANDOĞAN'ın kent imar planının uygulanması konusunda verdiği rahatsızlık JANSEN tarafından şöyle belirtilmiştir (Yavuz, 1980: 9) :

“Tuhaf bir zat bu valiniz. Evinde iki ampulü yanmazsa bir elektrikçi çağırır. Tesisata el sürmez. Çünkü elektrikte ölüm var. Ölüm olmadığı için benim planıma durmadan karışıyor. Halbuki şehircilik, elektrik tesisçiliğinden çok daha ince bir sanattır”.

Hermann JANSEN'in gösterdiği gibi bir hassasiyet gösterilmezse ülkemizde ne konut ve arsa sorunları biter ne de genel anlamda kentleşme sorunları biter. Ülkemizde 1969 yılına kadar arsa

sorunuyla ilgili herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır. 1969'da çıkarılan 1164 Sayılı Kanunla Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Kanunun amacı, arsa fiyatlarının aşırı şekilde artmasını önlemek için söz konusu genel müdürlüğün tanzim alış ve satışları yapmak, konut, sanayi ve turizm bölgeleri için arsa temin etmek şeklinde belirtilmiştir.

Arsa sorunuyla hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler mücadele etmekte, gelişmiş bazı ülkeler bu konuda başarılı sonuçlar elde etmiştir. Örneğin İngiltere'de şehir merkezindeki tüm arsalar, yasal olarak yerel yönetimlere aittir. Şehirlerin çevresindeki arsaların fiyatı ise değişik ölçüler göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Böylece hem arsa spekülasyonu önlenmekte hem de arsa alım satımı karlı bir iş olmaktan çıkarılmaktadır. Her 6-10 yılda bir arsaların değeri yeniden gözden geçirilerek yeni fiyatı belirlenmektedir. İngiliz mahalli idareleri bu şekilde kamunun menfaatini ön planda tutarak arsa politikasında çok başarılı olmaktadır (Aykaç, 1985: 270).

Arsa ve konut sorunu asıl itibarıyla yerel birer hizmet olduğundan bu konuda öncelikli olarak yerel yönetimler yetkilendirilmelidir. Ülkemizde İngiliz mahalli idareleri gibi yerel yönetimlerin arsa fiyatını belirleme konusunda yetkili kılınması arsa sorunun giderilmesinde başarılı sonuçlar elde edilebilir. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında düzenli kentleşmenin gelişmesi için şehirlerin merkezindeki arsaların boş bekletilmemesi, boş bekletilen arsalardan ek vergi alınarak yapı yapmaya zorlanması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 2001: 3-4).

Gaziantep'te Kilis yolu üzerinde, Diyarbakır'da Mardin ve Batman yolu üzerinde, Şanlıurfa'da Harran yolu üzerinde söz konusu kentlerin merkezine girmiş onlarca dönüm arazi boş beklenmektedir. Böyle boş bekletilen arsalar hem kentlerin gereksiz yere geniş alana yayılarak altyapı hizmetlerinin belediyeler açısından pahalı olmasına yol açmakta hem de arsa spekülasyonunu hızlandırmaktadır. Söz konusu belediyeler ek vergilerle böyle boş bekletilen arsalarda konut yapımını zorunlu hale getirebileceği gibi kentin gereksiz yere geniş alana yayılmasını da önleyebilir.

Ülkemizde araziler genelde hazineye ait olduğu için belediyelerin arsa stoku bulunmamaktadır. Planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesi, arsa spekülasyonunun önlenmesi ve yerel yönetimlerin arsa bulmakta sıkıntı çekmemesi için gerekçesi ne olursa olsun yerel yönetimlerin elindeki arsalar asla satılmamalıdır. Yerel yönetimlerin arsa gelirine ihtiyacı varsa ellerindeki arsaları kiraya verilmeli ama mülkiyeti asla devretmemelidir.

3.3. Altyapı Sorunlarının Çözüm Yolları

Altyapı hizmetleri pahalı ve açıktan görünmeyen hizmetler olduğu için belediye başkanları bu hizmetlere yatırım yapmak istememektedir. Büyük kentlerin geniş alana yayılması altyapı hizmetlerini daha da pahalılaştırmaktadır. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da gibi büyük kentler gereksiz yere geniş alana yayılarak altyapı hizmetlerinin pahalı hale gelmesine neden olmuştur. Belediyeler kentlerin gereksiz yere geniş alana yayılmasını önlemek için boş bekleyen arsalara yapı yapmayı özendirici (ruhsat vermede kolaylık, harç indirim gibi) tedbirler alabilirler; ayrıca kent merkezindeki arsaların boş beklemesini önlemek için belli bir süreden fazla (örneğin 5 yıl) boş bekleyen arsalara caydırıcı nitelikte müeyyide (bu nitelikteki arsalar için yapı ruhsatının verilmesinde sıkı kuralların getirilmesi, harçların artırılması gibi) uygulayabilirler. Belediyeler alacağı bu tür tedbirlerle kentlerin gereksiz yere geniş alana yayılması önenebilir.

Altyapı hizmetleri birbiriyle koordineli ve bir bütünlük içinde yapılmalıdır. Ülkemizde alt yapı hizmetleri birbiriyle koordineli ve bütünlük içinde yapılmadığı için bir birine engel teşkil etmekte ve kısa sürelerle tamir edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde asfalt yenileme ve tamir etme süresi ortalama 10 yıl olduğu halde ülkemizde belediyeler ortalama 2 yılda bir asfalt tamirata veya yenilemesi yapmaktadır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı-Kentleşme Şurası, Cilt I 2009: 129). Belediyelerimizde çokça görülen bu tür uygulamalar kaynak israfından başka bir şey değildir.

Altyapı hizmetleri pahalı olduğu ve belediyelerin gücünü aştığı için devletin desteğiyle kurulan bir birim tarafından yerine getirilebilir ya da böyle bir birim alt yapı hizmetleri bakımından belediyelere yardımcı olmalıdır. 1930 tarihli ve 1580 sayılı belediye eski kanunun gerekçesinde belediye gelirlerinden kesilen % 5'lik pay ile bir belediyeler bankasının kurulması ve bu bankanın altyapı hizmetlerinde belediyelere yardımcı olması ibaresi vardı. Belediyeler Bankası 1933 tarihinde 15 milyon TL sermaye ile kurulmuştur. 1945 yılında kurulan İller Bankası Belediyeler Bankasının

yerini alarak sermayesi 100 milyona çıkarılmıştır (Tortop ve Diğerleri, 2006: 344-345). İller bankası altyapı hizmetlerinin yapılması konusunda belediyelere yardımcı olmaktadır. Ancak belediyeler İller Bankasından istedikleri kadar kredi alamamaktadır. İller Bankası genelde kalkınma planları doğrultusunda yapılmış olan projelere kredi vermektedir. İller Bankasının belediyelere kredi verme kuralları çok katıdır. Kredi yanında bir de belediyelerin araç-gereç ve teknik personel sıkıntısı vardır. Altyapı hizmetlerini kendi imkanlarıyla gideremeyen belediyeler bu hizmeti hep yarınlara ertelemektedir.

Altyapı hizmetleri aynı zamanda teknik bir iş olduğundan belediyelerin altyapı hizmetlerini yerine getirebilmesi için teknik personel istihdam etmiş olması gerekir. Ülkemizde belediyelerin gelir getiren öz kaynakları yeterli olmadığından altyapı hizmetlerinin finansmanı genelde merkezi idare tarafından verilen paralarla yapılmaktadır. Belediyeler bütçeden nüfusuyla orantılı para aldıkları için genelde nüfusu 20 binin üzerinde olan belediyeler teknik personel çalıştırabilmekte, nüfusu 20 binin altında belediyeler ekonomik sıkıntıdan dolayı teknik personel çalıştırmamaktadır. Belediyelerin teknik personel çalıştırma durumunu tespit etmek için yapılan bir araştırmaya göre Türkiye genelindeki belediyelerin % 24.8'inde hiçbir teknik personelin çalışmadığı, %33.2'sinde ise sadece bir teknik personel çalıştığı tespit edilmiştir (Keleş, 2010: 173). 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde bulunan 80 ilçeden 44'nün nüfusu 20 binin altındadır (TÜİK, 2010: 21-49). Dolayısıyla ekonomik imkansızlıklardan dolayı GAP Bölgesindeki ilçe belediyelerin % 55'i kendi imkanlarıyla altyapı hizmetlerini yerine getiremeyecek durumdadır. Bölgedeki Belde belediyeleri de göz önünde bulundurulunca daha yüksek oranda belediyelerin altyapı hizmeti yapamayacak durumda oldukları ortaya çıkmaktadır.

Altyapı hizmetleri teknik ve uzmanlık gerektiren işler olduğu için genelde özel kuruluşlar aracılığıyla yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde altyapı hizmetlerini yapan çok sayıda kuruluş vardır. 1972'de ABD'de altyapı hizmetini veren özel kuruluşların sayısının 23.885 olduğu belirtilmektedir (Aykaç, 1985: 271).

Yeni büyükşehir belediyesi kanunuyla (12.11.2012 Tarih ve 6360 Sayılı Kanun) GAP Bölgesinde sayısı 4'e çıkan büyükşehir belediyesi (Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa) bünyesinde kurulan veya kurulacak olan AYKOME (Altyapı Hizmetleri Koordinasyon Merkezi) ve UKOME (Ulaşım Hizmetleri Koordinasyon Merkezi) kuruluşları büyükşehir belediye başkanına bağlı olarak çalıştıkları için altyapı hizmetlerini yapmada etkin ve başarılı olamamaktadır. Belediyelerin nüfusundan ve gelirlerinden bağımsız olarak altyapı hizmeti veren bağımsız kuruluşlara acil ihtiyaç vardır.

3.4. Çevre Sorunlarının Çözüm Yolları

Genelde havada, suda ve toprakta meydana gelen, insanların ve diğer canlıların sağlığını tehdit eden çevre sorunlarıyla hükümetler gibi yerel yönetimlerin de mücadele etmesi gerekir. Çevre sorunlarının evrenselliği, boyutu ve insanlığın geleceği açısından taşıdığı öneminden dolayı Birleşmiş Milletler 1972'de Stokholm'da uluslar arası bir çevre konferansı düzenleyerek devletlerin dikkatini çevre sorunlarına çekmek istemiştir (Keleş, Hamamcı, 2002:24). Yine Birleşmiş Milletler tarafından 1992'de Rio'da düzenlenen ikinci uluslar arası çevre konferansında, çevre sorunlarına hem devletlerin hem de sivil toplum kuruluşlarının dikkati çekilmiş ve insanlığın geleceği açısından çevresel değerlerinin korunması gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Uluslar arası gelişmelere paralel olarak ülkemizde 09.08.1983 tarihinde 2872 sayılı çevre yasası çıkarılmış, bu yasaya dayanılarak Çevre Müsteşarlığı kurulmuş, daha sonra yapılan değişikliklerle Çevre Bakanlığı kurulmuştur. 2872 Sayılı Çevre Kanununda 26.04.2006 Tarihinde 5491 Sayılı Kanunla değişiklik yapılarak çevre kanunu günün şartlarına uygun hale getirilmek istenmiştir. En son yapılan değişikliklerle Çevre Bakanlığı Şehircilik ve Çevre Bakanlığına dönüştürülmüştür. Bu değişikliklerden daha önemli olan hem 2872 sayılı eski Çevre Kanunu hem de 5491 Sayılı Çevre Kanununda değişiklik yapan kanunda çevre kirliliğini önlemenin hem devletin hem yerel yönetimlerin görevi olduğu belirtilmesidir. Dolayısıyla çevre mevzuatımıza göre devlet gibi yerel yönetimler de çevreyi korumakla görevlidir.

Yerel yönetimlerin mücadele etmesi gereken en önemli çevre sorunları kanalizasyonun yapılması, yağmur ve atık suyun uzaklaştırılması için ızgara sisteminin kurulmuş olması, katı atık

yönetiminin kurulmuş olması, kentlerdeki hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi şeklinde belirtilebilir. 2008 verilerine göre GAP Bölgesinde 195 belediye bulunmakta ama bu belediyelerden sadece 15'nin arıtma tesisi bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile bölgedeki 180 belediyenin su arıtma tesisi yoktur. Bölgedeki 195 belediyeden 157 belediyenin kanalizasyonu bulunmakta diğer belediyelerin (38) ise hala kanalizasyonu bulunmamaktadır. Bölgedeki 195 belediyeden sadece 7 belediyenin atık su arıtma tesisi bulunmakta diğer 188 belediyenin atık su arıtma tesisi bulunmamaktadır (www.gap.gov.tr/Altyapi/10.12.2012).

Bölgedeki belediyeler kent halkının ihtiyacını karşılayacak ve günün teknolojik koşullarına uygun olan kanalizasyon sistemini kurarak (bölgede hal 38 belediyenin kanalizasyon sistemi yok) evsel atıkları çevreye zarar vermeden uzaklaştırabilirler. Bölgede birçok belediyenin (38 belediye) hala kanalizasyon sistemi yok, bir kısım belediyenin (özellikle küçük ilçe ve belde belediyeleri) ise kanalizasyon sistemi çok eski olduğu ve 1980'den sonra kentlerin nüfusunun artmasından dolayı kent halkının ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bölgede kanalizasyon ihtiyacı içinde olan belediyeler günün teknolojik koşullarına uygun kanalizasyon sistemini kurarak evsel atıkları çevreye zarar vermeden uzaklaştırabilir, böylece hem çevreyi hem de insan sağlığını koruyabilirler.

Bölgedeki belediyeler içme suyu arıtma sistemi kurarak kent halkının temiz suyu kullanmasını sağlayabilirler. Bölgedeki 180 belediyenin hala modern su arıtma tesisi yoktur. Birçok hastalığın sudaki mikro organizmalar aracılığıyla insan vücuduna geçtiği göz önünde bulundurulursa belediyelerin su arıtma sistemine olan ihtiyacı daha iyi ortaya çıkmaktadır. Bölgedeki belediyelerden 188'in atık suyu arıtma tesisi yoktur. Bölgedeki birçok belediyenin atık suyu bölgedeki içme suyu kaynakları olan akarsuya (Diyarbakır ve Batman'ın atık suyu Dicle, Birecik, Halfeti ve Bozova'nın atık suyu Fırat nehrine) akmaktadır. Belediyeler su arıtma tesisini kurarak atık suları zararsız hale getirdikten sonra alıcı ortama bırakmalıdır. Böylece hem içme suyu kaynakları kirlenmemiş olur hem de önemli bir çevre sorunu (su kirliliği) önlenmiş olur.

Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentler ister özel şahıslara ister devlete ait olsun çevresindeki kıraç ve verimli olmayan arazileri imara açarak verimli tarım topraklarını imara açmaktan vaz geçmelidir. Tarım topraklarının konut ve sanayi yerleşimi için kullanılması diğer bir ifade ile amaç dışı kullanılması en büyük çevre kirliliğidir. Bölgedeki büyük belediyeler verimli tarım arazileri yerine çevresindeki kıraç ve verimli olmayan arazileri imara açarak tarım topraklarını koruyabileceği gibi önemli çevresel değerlerden biri olan toprak kirliliğini de önleyebilirler.

Bölgede doğal gaz kullanımı yaygın olmadığı için kışın ısınmada kullanılan düşük kaliteli kömür ve diğer temiz olmayan yakıtlar (petrol atıkları, lastik gibi) türleri hava kirliliğine neden olmaktadır. Doğal gaz kullanımı yaygınlaştırılarak ve diğer yakıt türlerini denetlenerek düşük kaliteli yakıtların kullanılmasına müsaade edilmemesi gerekir. Hava kirliliğine sebep olan sanayi kuruluşlarının filtre takma mecburiyeti getirilmelidir. Bu tür önlemlerle hava kirliliğinin önüne geçilebilir.

Bölgedeki belediyelerin ve diğer kamu kurumlarının işbirliği yaparak çevre sorunlarıyla etkili mücadele etmesi mümkündür. Ayrıca yerel yönetimlerin ve diğer kamu kurumların bölgedeki üniversitelerle işbirliği yaparak hem Türkiye'deki hem de dünyadaki gelişmeleri pratiğe dökerek çevre sorunlarıyla etkili mücadele edebilirler. Meslek odalarının ve işin uzmanı olan sivil toplum kuruluşların çevre sorunlarıyla mücadelede işin içine katılması etkili bir mücadele yolu olabilir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

GAP bölgesinde nüfus diğer bölgelerimize göre daha hızlı artmaktadır. Bölgede hala 6-7 kişiden oluşan geniş aile tipinin egemen olduğu göz önünde bulundurulursa, nüfus artışının diğer bölgelerimizden fazla arttığı ortaya çıkmaktadır. Bölgede artan nüfus ekonomik, sosyal, güvenlik, baraj yapımı gibi nedenlerle özellikle büyük kentlere göç etmeye devam etmektedir. Kentlerde nüfusun ani ve aşırı şekilde artması, konut yetersizliği, gecekondu, imarlı arsa eksikliği, altyapı yetersizliği, çevre kirliliği gibi sorunlara yol açmaktadır.

DİE'nin 1984'te yaptığı araştırmaya Türkiye'de her 100 kişiye 12 konut düşerken, GAP Bölgesinde her 100 kişiye 6 konut düşmektedir. DİE'nin 2000 yılında yaptığı başka bir araştırmaya göre ise Türkiye genelinde her 100 kişiye 24 konut düşerken GAP Bölgesinde her 100 kişiye ortalama

13 konut düştüğü tespit edilmiştir (DİE, 2004: 64). Dolayısıyla bölgede her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısı Türkiye’de her 100 kişiye düşen ortalama konut sayısının yarısı kadar olduğu belirtilebilir. Günümüzde bölgede hızlı nüfus artışından dolayı Türkiye geneline göre bu oranın değişmediğini belirtmek mümkündür. Türkiye İnşaat Mühendisleri Odası 2008 yılında GAP Bölgesinde konut açığı ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonuçlarına 2000-2008 yılları arasında Adıyaman’da 25.254 konut, Diyarbakır’da 41.110 konut, Gaziantep’te 65.281 konut, Mardin’de 27.423 konut, Siirt’te 6.914 konut, Şanlıurfa’da 54.335 konut, Şırnak’ta 13.486 konut açığı vardır (TMMOB, 2008: 7). Bu bilgiler GAP Bölgesinde 2000-2008 tarihleri arasında 231.803 konut açığı bulunduğunu göstermektedir. Bütün bu verilerden anlaşıldığına göre GAP Bölgesinde ciddi bir konut açığı, dolayısıyla konut sorunu bulunmaktadır.

Planlı ve düzenli konut arzı, konut talebi karşılamayınca barınma ihtiyacı gecekondular ve kaçak yapılarla giderilmeye çalışılmıştır. 2008 yılında Adıyaman’da yapılan bina sayımına göre kerpiç veya topraktan yapılmış tek katlı gecekondular niteliğinde 3.500 konut bulunmaktadır. Diyarbakır’da değişik mahallelerde 10 bin civarında gecekondular bulunmaktadır, kent nüfusunun yarısından fazlası gecekondular ve kaçak yapılarda yaşamaktadır. Gaziantep’te 1970’li yıllarda yapılmaya başlanan, 1980’li yıllardan itibaren sayısı hızla artan ve kenti kuzey-doğu ve güney tarafından saran gecekondular ve kaçak yapılarda kent nüfusunun en az % 40’ının yaşadığı belirtilmektedir. Ayrıca Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan Şahinbey belediyesinin nüfusu 2008 ADNKS sonuçlarına göre 700.000’ne ulaşmış, söz konusu ilçenin nüfusunun üçte ikisinin imar dışı (gecekondular, kaçak yapılaşma) konutlarda yaşadığı sanılmaktadır. Şanlıurfa’da 2007 yılında gecekondularda yaşayan çocukların sağlık durumuyla ilgili yapılan bir araştırmada kent nüfusunun üçte ikisinin gecekondularda yaşadığı belirtilmiştir. Aynı araştırmada 100 bin kişinin yaşadığı gecekondular semtlerinde (Eyübiye, Yakubiye) tek bir çocuk parkının dahi bulunmadığı belirtilmiştir. Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi bölgede ciddi bir gecekondular stoku bulunmaktadır.

Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerde merkezi caddeler üzerindeki arsaların m² fiyatının 250 liraya kadar çıktığı belirtilmektedir. Diyarbakır’da arsa spekülasyonculuğundan dolayı son beş yılda arsa fiyatlarının 50 kat artış gösterdiği belirtilmektedir. Aynı süre içinde mal ve hizmetlerin fiyatında önemli artışın olmaması arsa fiyatlarındaki artışın spekülasyon amaçlı olduğu söylenebilir. Gaziantep’te kent merkezinde yoğun yapılaşmadan dolayı boş arsa çok az kaldığı için arsa fiyatları sürekli artmakta hatta bir yılda bile kent merkezindeki arsaların fiyatının % 100’den fazla değeri arttığı belirtilmektedir. Şanlıurfa’da kent merkezinde arsa azaldığı için arsa ve konut fiyatlarının sürekli arttığı, daire fiyatlarının bazı semtlerde 1 milyonu geçerek İstanbul’daki dairelerin fiyatını geçtiği belirtilmektedir. Bu veriler bölgedeki büyük kentlerde bir yandan önemli oranda arsa sıkıntısı çekildiğini diğer yandan arsa spekülasyonculuğu yapıldığını göstermektedir.

1998-2003 tarihleri arasında Türkiye Çevre Vakfının hava kirliliği ile yaptığı bir araştırmada Adıyaman, Diyarbakır ve Gaziantep’te kış aylarında hava kirliliğinin çok arttığı, söz konusu illerdeki hava kirliliğinin Türkiye’deki ortalama hava kirliliğinin çok üstünde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentler hava kirliliği sorunu yaşamaktadır.

2008 yılı sonu itibarıyla GAP Bölgesinde il, ilçe ve beldeler dahil 195 belediye bulunmaktadır. Ancak bu belediyelerden sadece 15’nin arıtma tesisi var, 180 belediyenin ise arıtma tesisi yoktur. Söz konusu 195 belediyeden 157 belediyenin kanalizasyonu bulunmasına karşılık 38 belediyenin hala kanalizasyonu bulunmamaktadır. Bölgedeki 195 belediyeden sadece 7 belediyenin atık su arıtma tesisi var diğer 188 belediyenin atık su arıtma tesisi yoktur. Bölgedeki birçok belediyenin atık suyu bölgedeki içme suyu kaynakları olan akarsu ve gölere arıtılmadan (Diyarbakır ve Batman’ın atık suyu Dicle, Birecik, Halfeti ve Bozova’nın atık suyu Fırat nehrine) akmaktadır. Bu tür sorunlar halk sağlığını tehdit eden ciddi sorunlara yol açabilir.

Giderek büyüyen, büyüdükçe sorunları daha da karmaşıklaşan GAP Bölgesinde özellikle büyük kentlerin sorunlarıyla ilgili şimdiden önlem alınmazsa yakın gelecekte söz konusu kentlerin sorunlarının içinden çıkılmaz duruma gelecektir. Tıpkı büyük kentlerin merkezinde kalan gecekondular alanlarında yaşama imkanı kalmadığı için buralara kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması zorunluluğu gibi GAP Bölgesinde nüfusu hızla artan büyük kentlerin merkezi de yaşanılmayacak duruma gelecek ve buralara da kentsel dönüşüm projeleri uygulanacaktır. Ama bölgedeki kentleşme

dolayısıyla yapılaşma yeni olduğu için birçok konut ekonomik ömrünün tamamlamadan yıkılacağı için kaynak israfına yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Ayten: **Türkiye’de 1980’den Sonra Dar Gelirlilerin Konut Sorunu ve Konut Kooperatifleri**, Kent-Koop Yay., İmal Yayınevi, Ank., 1998
- AYKAÇ, Burhan: “ **Kentleşmenin Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Yolları**”, İller ve Belediyeler Dergisi, Y. 41, Mayıs- Haziran 1985
- BAGLI, Mazhar, BİNİCİ, Abdulkadir: **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Bilim Adamı Yay., Ankara, 2005
- BİLGİLİ, Ahmet, AYDOĞAN, Feramuz, GÜNGÖR, Celil: “**Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği**”, Göç ve Toplum, DİE Yay., Ank., 1996
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı : **Kentleşme Şurası**, Cilt I, Ankara, 2009
- DİE: **1980 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1980
- ___: **1990 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1990
- ___: **2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri**, DİE Yay., Ank., 2000
- ___: **1980-2003 İl Göstergeleri**, DİE Yay., Ank., 2004
- ___: **Bölgesel Göstergeler**, DİE Yay., Ank., 2006
- DPT: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yayını, Ankara, 2001
- EKER, Fatma, ERSOY, Melih: **Kent Planlamada Standartlar**, ODTÜ Yay., Ank., 1981
- ERKAN, Rüstem: **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2004
- ERTÜRK, Hasan, SAM, Neslihan: **Kent Ekonomisi**, Ekin Yay., Bursa, 2009
- GAP-GİDEM : **Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yatırım Rehberi**, GAP Yay., Ank., 2005
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **İmar Yönetmeliği**, Gaziantep, 2008
- GERAY, Cevat : “**Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti**”, (XIII. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 25-26 Mart 1982), Ank. Üni. SBF Yay. 523, İskan ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No 15, Ankara, 1983
- GOODALL, Brian : **The Economics Of Urban Areas**, Oxford : Pergamon Press, 1972
- GÖKÇE, Birsen: **Gecekondu Gençliği**, Hac. Üni. Yay., Ank., 1976
- GÖKTÜRK, Atilla: “**Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır**”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç, DİE ve Sosyoloji Derneği, Mersin, 1996
- GÖRMEZ, Kemal: **Çevre Sorunları ve Türkiye**, Gazikitabevi, Ankara, 2003
- GÖRMEZ, Kemal : “**Türkiye’de Devletin Önderliğinde Toplu Konut Girişimleri**” Karınca Dergisi, Yıl 557, Sayı 654, Ank., Haziran 1991
- İSBİR, Eyüp : **Şehirleşme ve Meseleleri**, Gazi Büro Yay., Ankara, 1991
- İSBİR, Eyüp, AÇMA, Bülent: **Kentleşme ve Çevre Sorunları**, Anadolu Üni., Yay., Eskişehir, 2005
- KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2010
- KELEŞ, Ruşen: **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Bası, İmge Kitapevi, Ank., 1998
- KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme ve Konut Politikası**, Ank. Üni. SBF Yay., Ank., 1984
- KELEŞ, Ruşen : “**Nüfus, Çevre ve Kentleşme**” Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı, TÇV Yay., Ank., 1997

- KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI CAN : **Çevrebilim**, İmge Kitabevi, Ank., 2002
- KIRAY, Mübeccel: **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yay., İst., 2007
- LEFEBVRE, Henri: **The Production Of Space**, (Transleted By Donald Nicholson-Smith), Oxford: Blackwell, 1991
- MILLS, Edwin S. : **Studies in the Structure of the Urban Economy**, Baltimore: Johns Hopkins Press for Resources for the Future, 1972
- www.sahinbey.gov.tr/genel_bilgiler/18.12.2012
- ŞENYAPILI, Tansı: **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, ODTÜ Yay., Ank., 1978
- MMOB: **Konut Raporu**, Teknik Güç Dergisi, TMMOB Yay., Ankara, 2008
- TMMOB: **GAP Bölgesi Göç Raporu**, TMMOB Yay., Ank., 2000
- TORTOP, Nuri, AYKAÇ, Burhan, YAYMAN, Hüseyin, ÖZER, Akif: **Mahalli İdareler**, Nobel Yayını, Ankara, 2006
- TÜİK: **Bölgesel Göstergeler TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır**, TÜİK Matba., Ank., 2008
- TÜİK: **Türkiye İstatistik Yıllığı**, TÜİK Yay., Ank., 2010
- TÇV: **Türkiye'nin Çevre Sorunları**, TÇV Yay., Ankara, 2003
- ÜÇİŞİK, Fehim: **Konut Sorunu ve Çözüm Önerileri**, Ötükent Neşriyat, İst., 2006
- ÖZER, Ahmet: **Kentleşme ve Yerel Yönetimler**, Ürün Yay., Ankara, 2000
- ÖZİNAN, Cemil: **“Kentlerde Hızlı Büyümenin Getirdiği Sorunların Konuta ve Mekansal Yaşantıya Etkisi, Gaziantep Örneği**, Gazi Üni. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank., 1997
- YAVUZ, Fehmi: **Kentsel Topraklar Ülkemizde ve Başka Ülkelerde**, Ank., Üni. SBF Yay., Ankara, 1980
- YAVUZ, Fehmi, KELEŞ, Ruşen, GERAY, Cevat: **Şehircilik Sorunlar-Uygulama ve Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978
- YILDIZ, Engin: **Gecekondu Sineması**, Doruk Matbaacılık, İst., 2008
- YÖRÜKAN, Turhan : **Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri**, Nobel Yayını, Ankara, 2006
- JONES, Emrys : **Town and Cites**, Oxford University Press, London, 1976
- www.tdk.gov.tr/12.11.2012
- www.adiyaman.gov.tr/sosyal_hayat/10.12.2012
- www.adiyaman.gov.tr/toplu_konut/20.12.2011
- www.olay.com.tr/19.12.2008
- www.milliyet.com.tr/1.11.2007
- http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/03/03/diyarbakirda_arsa_fiyatlari_cildirdi/12.12.2012
- <http://www.telgraf.net/gaziantep-te-arsa-fiyatları-tavan-yaptı-haberi-1488.html/13.12.2012>
- http://emlak.kanald.com.tr/haber/ArsaArazi_2B/Sanlıurfada_imarlı_arsa_kalmadı_daire_fiyatları_1_milyon_TL/27779.aspx11.12.2012
- <http://www.akcakale.bel.tr/18.03.2011>
- <http://www.kayapinar.gov.tr/kayapinar-ilcesi/8.11.2011>
- http://www.karakopru.bel.tr/news_detail/18.12.2011